

A HUSZADIK SZÁZAD KÖNYVTÁRA

55.

A DEMOKRÁCI A

ÍRTA:

FRANZ OPPENHEIMER

— ✂ —
Különnyomat a *Huszedik Század*-ból
— ✂ —

POLITZER ZSIGMOND ÉS FIA KIADÁSA
BUDAPEST, IV., KECSKEMÉTI-UTCA 4. SZ.
1914.

Mi a demokrácia? Mindenek előtt szó, mely eredetileg egyszerű, közhasználatos kifejezés volt, de idővel szociológiai fogalommá vált, ennek következtében a vele foglalkozó író, amint a demokráciát definiálni és magyarázni akarja, a lehetséges nehézségek mindhárom kategóriájába beleütközik: technikai, terminológiai és individuális nehézségekbe. Az elsők, a technikai nehézségek, lényegükben mindig ugyanazok, bármi legyen a kérdéses, tudományos kutatás. Vagy igen nagyok, vagy igen kicsinyek, a tárgy kiterjedése, nehézsége, megközelíthetősége szerint, de a kirótt feladat végeredményben mindig ugyanaz; mindig arról van szó, hogy összegyűjtsük a szükséges adatokat, hogy osztályozzuk, egymás mellé rendeljük és kommentáljuk őket. A témák egy nagy csoportja, például, majdnem az összes természettudományra vonatkozik, csak technikai akadályt gördít elénk. Mikor egy tudós a spitzbergi szénbányák, a leveli béka recehártájának alkotása, vagy a szóda hypersulfátjának tanulmányozásába mélyed, olvasóival együtt pontosan tudja, mit értsen ezen különböző fogalmakon. De vannak más fajtájú témák, melyeknél az olvasó nem képes első pillanatra eldönteni, hogy mit tárgyal az író, és ahol ez utóbbi is néha eléggé zavarba jönne, ha az óhajtott pontossággal kellene tárgyát definiálnia. Ez az eset áll be úgyszólván mindig, ha akár olyan kifejezésekről van szó, melyeknek soha sem volt teljesen meghatározott jelentésük – és ilyen nagyon sok van – akár olyan szavakról, melyeknek eredetileg teljesen világos értelmük volt, de a nyelv evolúciója folyamán, itatóspapíron szétfolyó tintacsepphez hasonlóan, mind tágabb lett kiterjedésük, mind határozatlanabb a körvonaluk. Mikor ilyen kifejezésekről tárgyalunk, a tudományos terminológiát kell segítségül hívnunk, hogy a közkeletű nyelvet kijavítsuk, pontosan megadva, milyen jelentésben veendő a kétértelmű és rosszul definiált szó. Es még akkor is fennáll az a veszély, hogy nemcsak az olvasó nem képes végig megtartani a megadott definíciót, hanem magát az író is, akarata ellenére, befolyásolhatják a nyelv asszociációi.

Számos író azáltal véli ezeket a veszélyeket kikerülni, hogy visszamegy a szó eredeti etimológiai jelentéséhez; a módszer mégis csak ritkán vezet célra, sőt legtöbbször a kompli-

kációk új labirintusába jutunk. Pl. vajmi keveset segít rajtam, ha tudom, hogy a „persona”. kifejezés eredetileg az ókori színészek maszkját jelentette. És ha tudom azt, hogy „náció” *nasci*, születni igéből származik, ez legfeljebb összezavarja fogalmaimat, mert amit ma náción értünk, annak semmi köze családi kapcsolatokhoz.

Különösen a filozófia szenved ilyen terminológiai nehézségekben; itt u. i. a tudományos nyelv kifejezései idők folyamán új jelentést nyertek, anélkül, hogy teljesen elvesztették volna eredeti értelmüket. Innen származik az az ironikus definíció hogy a filozófia nem egyéb, mint rendszeres visszaélés egy direkt erre a célra teremtett terminológiával.

Mindazonáltal legnagyobb a zavar a szociológiai irodalom körül, mert az összes többi nehézségekhez itt még individuális nehézségek is járulnak. A szociológia terén a fontos kifejezések legnagyobb része nüanszot, sajátos árnyalatot nyer, sőt – ami a legsúlyosabb – értékelő árnyalatot, melyet az őt használónak hajlama és érzelmei határoznak meg, így ezen kifejezések mindegyike majd rokonszenves, majd ellenszenves értelmet nyer, aszerint, hogy melyik osztályhoz tartozik az író. Mert valóban megrendíthetetlen törvénye a társadalmi lélektannak, hogy az egyénnek aszerint kell kialakulnia, ítélnie és cselekednie, amint azt azzal a szociális csoporttal szorosán összefüggő érdek parancsolja, melyhez ő tartozik. Ez a törvény, melyen a nemzetközi élet minden sovinizmusa, minden faji gyűlölete és a nemzeti élet minden osztály- és pártgyűlölete alapul, nemcsak azokat a lehetőségeket zárja ki, hogy logikus érvelés útján jussunk ellenfelünkkel megegyezésre, hanem majdnem lehetlenné tesz minden megegyezést magukat a fogalmakat illetőleg is. Hiába definiáltunk minden lehető pontossággal, a szó úgy az olvasó, mint az író számára tendenciózus, különösen kedvelt vagy utált marad, főleg mikor olyan jelszóról van szó, mely az osztályok harcában egyúttal szintvallást és csatlakozást is jelent.

A demokrácia szó, huszonöt század, az athéni Solon óta, egyike ezen hires harci jelszavaknak. Etimológikusan demokrácia a nép hatalmát, fensőbbiségét jelenti, de ezt tudva ép oly kevésbé jutunk előre, mint mikor a „persona” szó eredeti értelmét ismerjük. Napjainkban is folyik még a vita s kétségkívül folyt Solon idejében is, azon kérdésről, mit értünk „népen” s mit értünk „uralmon”? Ma a demokrácia szót egy bizonyos történeti vagy aktuális kormány forma jelölésére használjuk; néha demokráciával jelöljük magát az államot is, melynek alkotmánya a jelenben vagy a múltban az említett kormányrendszerrel azonos, vagy hozzá hasonló. Egyesek előtt a demokrácia kifejezés egy általános felfogás, mások számára politikai teória, szociális ideál s így tovább.

Mi sem könnyebb, mint ebben a zavarosban halászni, s így az ilyen kezesen kétértelmű szót az állítólagos népies hősök meg is hurcolták az utca saráiban.

Meg fogjuk kísérteni, hogy feltaláljuk a demokrácia szó valódi értelmét, mely elrejtőzik különböző jelentéseinek tömege alatt. E célból ahhoz a régi módszerhez fogunk folyamodni, mely először fölkeresi az ellenkezőjét, a diametriálisan ellentétes fogalmat, mely a gondolatban vagy legalább is az érzésben tudatosan vagy tudat alatt jelentkezik, amint egy ilyen összetett fogalmat használunk. Mert itt csaknem mindig „fogalom-párok”-ról van szó, melyek a tények egész birodalmát felölelik és ha megtaláltuk az egyiknek határát, azzal a másikat is megállapítottuk.

A demokrácia ellenkező fogalma, mondhatni ellen-fogalma az *oligokrácia* gyöngye kisebbségnek az egész feletti uralma. Ebbe az osztályba kerül a minoritás minden uralma, bármilyen jellegű is legyen az; lehet egyetlen ember uralma s ekkor „monokrácia”. Teljesen másodrendű kérdés a kormányzat jogi formája. Hogy a monokráciát fejedelem vagy pátriárka gyakorolja-e, hogy abszolút cézárizmus, katonai despotizmus vagy alkotmányos monarchia; hogy az oligokrácia a szó legszorosabb értelmében oligokrácia-e, fensőbbsege egy gyenge minoritásnak, vagy arisztokrácia, esetleg plutokrácia, sőt bürokrácia: ezek mind ép oly másodlagos kérdések a fogalom jelentésének tisztázásánál, mint azok, melyek annak megállapítására irányulnak, vajjon ez az uralom lesújtó vagy elviselhető, vajjon a törvényekkel összhangban vagy a törvények és alkotmány ellenére van-e, stb.

Amint a szót tágabb értelmében vesszük, el kell ismerünk, hogy mindez oligokrácia, oligokrácia különböző formákban, különböző jogi és tényleges alapokkal, melyet az emberiség ural és mindig uralt is az ókortól egészen napjainkig. Az oligokrácia nem „általános felfogása a létnek”, sem „teória”, sem „ideál”, hanem lesújtó valóság.

Ép úgy a demokrácia sem általános felfogás, sem elmélet, sem ideál, hanem tisztán és egyszerűen elkerülhetetlen visszahatása ennek a monstros valóságnak, reakció, mely a körülményekhez képest különböző formákban jelentkezik: kritika szempontjából általános felfogás, logika szempontjából elmélet, mely az ethikai értékelés szerint fejlődik s gyakorlati céljait tekintve, mint reformista vagy forradalmi politika érvényesül.

Alig nyilvánult meg ez a demokratikus reakció, a folyamat máris visszatükröződik az oligokrácián. Eddig tiszta és egyszerű tény volt, naivul gyakorolt és elviselt tekintély, most öntudatos lesz és különböző formáinak sokaságában erőteljesen kifejlődik: az arisztokratikus kritika mint a létnek arisztokratikus, reakcionárius felfogása száll a demokratikus kritikával szembe; a logika, mint teóriát védi, az akarat ideálként állítja oda es a tett, mint arisztokratikus politika, az ellenfél taktikája és stratégiájához alkalmazkodik.

A szó eredete bizonyítéka állításunk igazságának. Eredeti-

leg úgy Athénben, mint egyebütt a hatalom földesurak kezében van, mint mindenütt – rendkívüli szigorral gyakorolják.

Nem szabad elfelednünk, hogy a „drákói törvények” csak kodifikációi az életben lévő jogoknak és szokásoknak. A reakció létrejön; mit követel? a minoritás uralma helyett az egész nép uralmát: a demokráciát.

De mi is tulajdonképpen a *demos*, a nép? íme egyfontos kérdés. A „nép” nem Athén népessége a maga egészében, még csak nem is az egész felnőtt népesség, vagy a felnőtt férfiak összessége; a *demos* csak a szabad embereket foglalja magában. A rabszolgák tömege nem része a *demos*nak és nem játszik szerepet politikai szempontból. Századok folytak le, számtalan közösség pusztult el, a hellén-római civilizáció legmagasabb fokára ért, míg napvilágot látott az a – az antik világ érzelmeinek oly különös – gondolat, hogy az államkormányzásban való részvétel nemcsak a polgár joga, hanem minden, egyszerűen minden emberé.

Az a tény, hogy egész Görögországban, Rómában és a gyarmatokban a demokrácia szó jelentését oly szűkre szabták, megcáfolhatatlanul bizonyítja, hogy ez a demokrácia nem volt világnézet, sem ideál, hanem csupán reakció. Az oligokrácia uralmon volt és elnyomta a kormányzottakat, amint azt minden fennsőbbbségi uralom, már a definíciónál fogva többé-kevésbé szükségkép teszi, a reakció megszületik némely rétegében a kormányzottaknak, mini egyszerű vágy, hogy ők is kormányozzanak, hogy kilépjenek a politikailag függő és gazdaságilag kiszákmányolt állapotból, hogy teljes politikai jogokat és gazdasági privilégiumokat élvező helyzetbe jussanak.

Ez még szembeötlőbbé válik, ha kissé közelebből vizsgáljuk a világtörténelem államainak belső harcait és küzdelmeit. Mindenütt, Athénben ép úgy mint Corinthusban, Romában mint Tarentumban, Firenzében mint Veneziában, Frankfurtban mint Lübeckben, Angliában, Francia-, Német- és Oroszországban, a „demokráciát” az oligokrácia ellen támogatók első sorában a gazdag polgárt, a *moneyed-interest* védőjét találjuk; és az események folyása könyörtelenül mutatja mindenütt, hogy célja, távol attól, hogy a nép szuverén uralma legyen, egyszerűen csak a maga célja, a maga részvétele a kormányzásban. Alig arattak az egyesült osztályok győzelmet, már sietnek a *financier*-k, a nagybankárok, az ipar és kereskedelem hercegei, kiváltságos békét kötni a hatalom régi birtokosaival, a *landed-interest* képviselőivel és megalkotóják velük a *nobilitas*, a *nuova gente* új oligokráciáját és az alsó rétegbe tartozó szövetségeseiktől megtagadják minden jogát az új állam kormányzásában való részvételnek. Mivel azonban ezek az újdonsült urak legtöbbször tovább is használják a demokrata kifejezést, ez a szó hova-tovább eléggé kétértelmű jelentést nyert. Széltében arra használják, hogy vele a legellentétebb tetteket és teóriákat védjék és hogy a legellentétebb célokat szolgálják.

Az ókor régi város-államai a fejlődésnek egy aránylag csekély mértékét nem lépték túl. Elkerülhetetlenül a halálnak, a fizikai megsemmisülésnek voltak szánva, az elnéptelenedés a népek ezen félelmes sorvadása által való elpusztulásra kárhóztatva és mindez azért, mert még *kracia*-k voltak, mert egészséges szociális élet nem alapulhat rabszolga munkán. A rabszolgaság úgy hat a kapitalisztikus rezsimből kifejlődött gazdasági életre, mint az infekciónak egy igazi melegágya, mint különösen mérgező, kóros anyagok kultúrája.

A modern népek szerencsésebbek voltak és idejekorán kiküszöbölték ezt a halálos mérget s így jóval fölülmúlhatták az ókor államai civilizációjának fokát. Gazdasági rendszerük a szabad munkára van alapítva s sorsuk nem a sorvadás hanem a népesség szaporodása, nem a halál, hanem az élet. Ezért haladhatott alkotmányos jogokért való küzdelmük s ezért érhetett el sokkal nagyobb eredményeket. A nyugat főbb civilizált államainak szociális osztályai sorban kivívták maguknak a politikai és polgári jogokat. Ezen nemzetek első sorában találjuk Óceánia, Ausztrália és főleg Új-Zeeland brit kolóniáit; azután következik Anglia, Franciaország, azután ezek mögött jelentékenyen elmaradva a többi nyugati állam sorakozik az egyetemes demokratikus küzdelemben többé-kevésbé elmosódott szerepük fontosságának megfelelően. Ellenben Kelet-Európa és Ázsia államaiban szemünk előtt folynak le a nagy küzdelem első harcai.

S ezen küzdelmek folyása vakító élességgel mutatja a kitűzött céljához gyorsan közeledő demokratikus felfogás sikerét. Ha tényleg eredetileg csak ösztönszerű, majd öntudatos reakció volt, most igazi „általános felfogás”, „teória” és „ideál” szerepére tart igényt. *A demos*-nak régen oly szűken definiált birodalma, mind jobban kibővül. Egykor az egész népesség egy minimális részéé volt, most annak egyetemet akarja felölelni. Mióta a birtoknélküliek negyedik államrendje, a „munkások és csakis munkások” lerázva magukról az áruló harmadik rend gyámságát, kibontotta saját zászlaját, mint a szocializmus politikai pártja, ezen negyedik és utolsó államrend emancipációja óta a „demokrácia” szó végre elnyerte az érte küzdők szájában igazi jelentését: minden polgár uralmát.

Hivatalosan és védőinek benső meggyőződésében így áll a dolog. De ez a meggyőződés néha korlátolt: gyakran csak önmagukat és saját szükségleteiket látják és képtelenek szem előtt tartani azt, hogy vannak mellettük még más szociális rétegek, melyeknek szintén meg van a joguk hasonló követésekre.

A német szociáldemokrácia oda fejlődik, hogy kizárólag az ipari munkás képviselője legyen, megfedkezve a mezei munkás létezéséről, ki szintén szenved és igényt tart a felszabadításra; és legkevésbé sem elhanyagolható azon szocialisták száma, kik ellenségesen viselkednek az emberi nem felének és

talán számosabb felének politikai és jogi felszabadításával, a nők emancipációjával szemben.

De mindezen akadályok ellenére a gondolat elindult, szemelláthatóan hódít és semmi kétség, hogy tényleg befogja tölteni hivatását. Mindkét nem összes felnőttnének együttormányzása lett az általános eszme, a teória veleje és minden praktikus politika végecéljának ideálja.

Korunk ezen ellenállhatatlan áramlata az oligokrata szégyene és a demokrata büszkesége. De általában egyik sem veszi észre, hogy ezen bővülési processzus folyamán a „demokrácia” fogalom lassankint elveszti eredeti jelentését, hogy újra tegyen szert. Hegel és Marx szavaival élve: a quantitás kvalitássá változik. Minél jobban kibővül ennek a kifejezésnek első integráns része a „*δήμος*”, annál többet veszít a második a „*κράτος*”. S mikor az első komponens elérte teljes kifejlődését, a második eltűnik, nem hagyva mást hátra, mint egy értelmetlen szót. Olyan a sorsa, mint azon szerencsétlen foetusé, melyet az anyaméhben egy erőteljesebb iker embrió fejlődése elnyom és amely, ez utóbbi születésekor, száználmasan szintén megjelenik, mint nyomorúságos hártya, *foetus papyraceus*. Mikor a „*δήμος*” a szó legtágasabb értelmében meg fog jelenni földünkön, a „*κρατος*” csak ilyen *foetus papyraceus* lesz, értelmetlen szó, élettől megfosztott fogalom. Mert mikor az összes felnőttek kormányozni, uralkodni fognak, kin vagy min gyakorolják majd azt az uralmat? Önmagukon? Gyermekeiken? A természetten?

Ha valaki azt állítaná, hogy ezen alternatívák közül egyiknek vagy másiknak van értelme, ez csak abszolút tudatlanságát bizonyítaná a „fensőbbbségi uralom”, a „kratos” történelmi jelentését illetőleg. Tehát fel kell őt világosítanunk. A filozófusok minden erőfeszítése ellenére is, mellyel ezt a fogalmat idealizálni akarták, csak egy definíció lehetséges: az uralom nem egyéb és nem volt egyéb, mint jogi formája a gazdasági kizsákmányolásnak. Ámde elég nehéz az „önuralmat” önmagunk kizsákmányolására felhasználni. Ami a gyermekek kizsákmányolását illeti, bár sajnos nem tagadható, hogy azt itt-ott természetes gyámok és különösen oly szülők gyakorolják, kiket magukat is keményen leigáztak és kizsákmányoltak: úgy nem kevésbé elismert tény, hogy ez a kizsákmányolás távol attól, hogy jogi alapja legyen, tisztán kriminális. Az egész világ összes törvényei és jogai csak abban az értelemben engedik meg a szülők uralmát, ha az a gyermek érdekét és javát szolgálja. Végre ami a természetet illeti, minden kizsákmányolási lehetőség kudarcot vall, mert a szó szoros értelmében csak lényeket és nem tárgyakat lehet kizsákmányolni. Tehát megcáfolhatatlanul beigazoltuk, hogy a demokrácia teljes valóra válásával ez megszűnik *krácia* lenni, hogy *a-krácia* legyen.

S ez igazán ideálja az emberiségnek, minden ideálok leg-

magasabbik a melyet legfenköltebb gondolkodói megálmodtak és alkottak.

Plato Politeiájától, More utópiájáig és Quesnay természeti rendjéig, Lessing egyetemes államáig, Kant szabad egyesült uniójáig baint-bimon industrializmusától Marx jövődő államáig valamennyi utópia az akráciát állította oda az emberiség ideálja, gyanánt.

Alljunk meg, kiált itt az irodalomtörténetben jártas olvasó: ami Lessinget és Kantot illeti helyes az állítás, de teljesen hamis a többi utópistánál. Mindegyik nélkülözhetetlennek tekinti az uralmat, Plato, More, Campanella, a filozófusok vagy papok uralmát dicsőítik, Saint-Simon a nagy vállalkozókét, Quesnay józan despotizmusról álmodozik, az abszolút monarchia uralmáról, meiy a népnek orvosa és egyúttal tanítója. És Marx maga egy lenyűgöző bürokráciának uralmát akarja, mely az egész gazdasági életet szabályozza, a javak termelését, valamint szétosztását, bürokráciát, mely kijelöli a polgár szükségleteit és ellátja őt a létezéséhez szükséges javakkal.

Nagyon helyes! És mégis valamennyi lelkes hive volt az „akraciának”. Szándékosan választottam ezt a nagyon kevésé használt szót, fenntartva a másik, általánosabban elterjedt kifejezést egy más fogalom jelölésére, melyet sokszor összetévesztenek az elsővel: akrácia nem anarchia.

Az akrácia ideálja egy minden gazdasági kizsákmányolástól ment társadalomnak, az anarchia ideálja egy minden uralomtól és jogi kényszer-hatalomtól megfosztott társadalomnak: tehát absztrakt szempontból is két teljesen ellentétes fogalom.

Az anarchisták ezt fogják válaszolni: mit nekünk absztrakt finomságok! a praxisban, vagyis az egyetlen fontos ponton az akrácia csakis az anarchiával kapcsolatban lehetséges. Mindenütt, ahol uralom volt, kizsákmányolás is létezett; ahol meg van az egyik, megtaláljuk a másikat is. Ennek következtében csak egyetlen eszköz van az akrácia uralmának megszüntetésére s ez az eszköz: az anarchia.

Ez a felfogás nagyon el van terjedve úgy a mozgalom barátai, mint ellenségei között. Ludwig Gumpłowitz, egyike a német szociológia alapítóinak, az anarchizmus esküdt ellensége, erre az alapvető eszmére, melyet ellenfeleivel szemben is elfogadott, építette szociológiai hitvallásának melancholikus pesszizmizmusát: „uralom nélkül minden szociális élet lehetetlen; káoszba jutnánk, ámde az uralom elképzelhetetlen kizsákmányolás nélkül s ennek következtében a kizsákmányolás nélküli társadalom is elképzelhetetlen”.

Az itt fellépő probléma egyike az emberiség legsúlyosabb problémáinak. Igazán csak vagy örökös kizsákmányolás, vagy minden kultúrának és kincsnek az egymás ellen vívott harcok káoszában való elvesztése között választhatunk-e? Az emberiség-hajója visszavonhatatlanul arra van kárhozthatva, hogy Charybdist csak azért kerülte ki, hogy Scyllának essék áldozatul?

Az anarchisták azt állítják és néhány túlzó talán el is hiszi, hogy az emberiség uralom nélkül kormányozhatja magát. Ez merő fantázia. Ha elképzeljük az akratikus társadalmat, azt fogjuk ugyan találni, hogy csak minimális uralomra van szüksége, főleg abban a formában, melyet Lessing ez egyetemes államban elképzelt. A hadsereg, a rendőrség, a fogházak és törvényszékek személyzete vagy teljesen el fognak tűnni, vagy egy olyan minimummá redukálódnak, mely napjainkban úgyszólván elképzelhetetlen. Azonban fontosabb közösség, nagyobb pl. mint egy falu nem létezhetik törvény és tisztviselők nélkül, kik azt alkalmazzák, sőt szükség esetén ítéletüket végrehajtják, büntető törvénykönyv és kényszerkisajátítás joga nélkül a közösség nem állhat meg. Büntető törvénykönyv nélkül könyörtelenül visszaesünk a bosszú, a vendetta és a lynch vad erkölcséibe, melyek magukba véve egészen tiszteletreméltóak, de a civilizációnak egy bizonyos fokán nehezen tűrhetők. A közösség érdekében való kényszer-kisajátítás joga nélkül az örültek, a gonoszok és féktelenek lennének a társadalom urai és kizsákmányolói!. Végül nagyobb közösség lehetetlen egy bizonyos közös tulajdon nélkül, vonatkozzék az csak az utakra, iskolákra és talán templomokra, – mert ki tilthatja meg egy anarchista államban a templomot? Mindezeket az intézményeket kezelni és gondozni kell és ezért szükségesek a tisztviselők, kiknek fizetését az egyetlen lehetséges forrásból, az adóközl kell fedezni. Ezt az adót, mint egyenes hozzájárulást az egész népességtől be lehet szedni, mikor közérdeket szolgáló intézményekről van szó. De még ha az államot a tagok szabad akaratára alapított szabad asszociációk tömegeként képzeljük is el, akkor is elkerülhetetlenül lesznek ezen egyesülések között lokális jellegűek, azaz speciális szükségletekkel bíró községek, ami maga után vonja a meghatalmazott tisztviselőket és a községi vagyonalapot. És minden anarchista elv ellenére, a községek szövetezése szükséges lesz, ha olyan vállalatok végrehajtására kerül a sor, melyeket individuálisan lehetetlen elvégezni, mint pl. csatornák, zsilipek, vízművek építését; ilyen tervek megvalósítása céljából tisztviselők kinevezése és a szükséges pénznek adó útján való összegyűjtése nélkülözhetetlen lesz. Az abszolút anarchia nem egyéb, mint az emberiségnek számtalan, egymással csatározó, kis hordákba való szétaprózódása: ez magával hozza minden termelő erőnek megsemmisítését és ennek következtében a mostani emberiség legnagyobb részének megsemmisülését is, mert ilyen gyenge munkamegosztás mellett egy négyzet kilométer alig fog *Qgy* leieknél többnek táplálékot adni.

Minden uralom és minden kényszerítő hatalom elhagyása tehát teljességgel keresztülvihetetlen; ahelyett, hogy javítana az emberiség nyomorúságos és elnyomott állapotán, mérhetetlen aranyokban fokozná azt. Ki nyomorultabb, rabszolgább a primitív, a vad embernél? És mégis Ernst Grosse szerint a vadember „anarchista *par excellence*”. Igaznak kell-e most elismer-

nünk az anarchisták azon állítását, hogy az uralom és a kizsákmányolás elválaszthatlanul egymáshoz voltak kapcsolva az elmúlt időkben, s azok lesznek a jövőben is? Ami a multat illeti, nagyjában elfogadjuk az axiómát, mindamellett megjegyezve, hogy találhatunk csekély számú kivételt, melyek ha elégtelenek is a szabály teljes lerontására, módot nyújtanak szűkebbre szabni hatáskörét. Sokhelyt találunk teljesen szabad közösségeket, megbízásuk tartama alatt tekintélyes hatalmat élvező tisztviselőket, anélkül, hogy ezen tisztviselőknak vagy feleiknek eszébe jutott volna, hogy a hivatalos hatalommal való visszaélés kísérlete is növelhetné vagyonukat vagy személyes befolyásukat, így a Dnyeper szabad kozákjai által választott hetmanoknak harc idején életre-halálra szóló hatalmuk van választóik felett; Dithmarschen és bizonyos korokban Svájc községeinek polgármesterei és miliciáinak vezérei majdnem korlátlan hatalmat élveztek: és tényleg hihető-e, hogy a Máriusokban, a Sullákban, a Cézárookban, kik Rómában a szamnit háborúk idejében éltek – mert ebben a korban is, mint egyébkor kétségtelenül akadtak ilyen erőszakos egyéniségek – valaha is megfogalmazott az a gondolat, hogy az államrendet saját személyi érdekből felforgassák, vagy konzuli és tribuni hatalmukkal saját javukra visszaéljenek?

Ezek a kivételek kétségkívül nem elégségesek annak bebizonyítására, hogy az anarchisták állítása és a szociológiai pesszimizmus alap nélkül valók. Az ilyen esetek nagyon is ritkák és főleg nagyon is korlátolt időszakokra terjednek ki. De mindenestre megengedik annak feltételezését, hogy a hatalomból a kizsákmányolásra vezető erők néha, hacsak nagyon rövid időre is ellentétes, személyi vagy szociális erővel ellensúlyozhatók vagy legalább részben lekötethetők.

Annál világosabban mutatják ezek a kivételek, hogy a hatalom és kizsákmányolás közti állítólagos összeköttetés egyáltalán nem közvetlen vonatkozás, hanem csak közvetítő elemek által létesül és valamely módon az államban uralkodó szociális, gazdasági és politikai viszonyokhoz kapcsolódik. Feladatunk már most ezeket a közvetítő elemeket kimutatni azért, hogy szociológiailag megkeressük az indító okokat. Csak akkor tudjuk majd eldönteni, vajjon ez a gyakori, majdnem rendszeres kapcsolat lényeges kategóriája-e a szociális életnek és ennek következtében a jövőben is elháríthatatlan szükség-e vagy történelmi kategória csupán, mely kikerülhető, nem szükséges okok következménye. Csak ez a kutatás képes a kérdést megoldani: amíg nem hajtottuk végre, addig az anarchista állítás csak puszza dedukció, a múltból *per analogiam* a jövőre következtetés, de az analógiák nem bizonyítanak semmit. Egy Aristotelest is eklatánsán meghazudtolt a történelem, mikor analógia után indulva azt hirdette, hogy a rabszolgák ép oly szerves alkotó részei minden jövőendő állapotnak, amilyenek a társadalom elmúlt osztályainak voltak.

Ennek a kutatásnak fogjuk most magunkat szentelni, hogy

eldöntsük, vajjon a demokrácia az „akrácia” értelemben örökké csak elérhetetlen ideálja marad-e az emberiségnek?

*

* * *

Minden szociológiának kiinduló pontul az emberi szükségleteket kell választania. A társadalom nem egyéb, mint az a legkisebb áldozattal járó eszköz, mely tagjai szükségleteinek lehető legtökéletesebb kielégítését célozza. Ezen szükségletek közül azok foglalják el a legmagasabb rangot, melyek az egyén számára a legfontosabbak, azaz legsürgetőbb kielégítést követelnek azok, melyeket egy bizonyos pontig az állatokkal közösen bír, az anyagi javakat illető szükségletek, elsősorban a táplálkozás és a lakás, azután a ruházkodás, a szerszámok és végül a fényűző cikkek.

Az ember két diametrikusan ellentétes eszközzel rendelkezik a szükséges javak megszerzése céljából. Az egyik a természetes állapotban a „saját munka” és a civilizáció egy magasabb fokán a becsületos csere, munkája termékeinek más ember produktumaival való kicserélése, Mivel itt két cselekvésformáról van szó, melyeken az egész gazdasági társadalom alapul, ezt a két eszközt, a „gazdasági eszköz” definíciójába foglaltam egybe.*

A szükséges javak megszerzésére irányuló második mód, az erőszakos elsajátítás módja. Történjék ez akár testi erővel, akár a törzsfők vagy papok szellemi hatalmával való visszaéléssel. Ezt az eszközt „politikai eszköz”-nek nevezem.

Miért politikai eszköz? Egyszerűen azért, mert a nemzetközi és nemzeti élet egész politikáján uralkodik. Minden nemzetközi kapcsolat prototípusa a háború és a háborúnak, ha sokszor más is az ürügye, de sohasem más az oka, mint az egyik nemzet meggazdagodása a másik rovására, vagy az erre irányuló törekvésekkel szembeni ellenállás. Es a nemzetközi kereskedelmet még ma is a nagy tömeg, a merkantilizmus elveinek megfelelően, oly eszköznek tekinti, mely arra szolgál, hogy nem-egyenértékű cseréket érjünk el, azaz, hogy egy bizonyos nemzet kereskedőinek, idegen kereskedők rovására, érték-többletet szerezzen.

De főleg a politikai eszköz uralkodik feltétlenül a lét legfontosabb kérdéseiben, az intranacionális életben. A politikai eszköz teremtette az államot. Az állam nem egyéb, mint teljes kifejlődésére jutott politikai eszköz.

Ebben a gondolatban csak a forma az új; tartalma nagyon is régi és főleg a francia szellemnek köszönheti fokozatos fejlődését. Családfája Rousseautól J. B. Say-n és Saint-Simonon keresztül Proudhonig terjed. Elkeseredett küzdelmeket vívtak ezen eszméért, mely talán a legforradalmibb minden kifejezett eszme között; emeltyú, mely képes megdönteni az összes sáncokat es erődöket.

* Ugyanazon szerzötől *Az állam*. Világkönyvtár. 23. oldal.

Az államnak ezt a felfogását a mostani politikai filozófia támadta meg nagy szenvedélyességgel. Némely filozófus számára az állam az isteni gondolat, vagy egy más becses absztrakciónak földi megvalósulása. Erre csak azt válaszoljuk, hogy mi nem végzünk theologiai kutatásokat, sem pedig nem keressük, hogy theologiai szempontból milyen célra létesült az állam, vagy a tökéletességnek mely fokára kell emelkednie; egyszerűen csak szociológiai és oki szempontból kérdezzük, mi az állam, milyen okból, milyen emberi (és nem természetfölötti) célból alakult. Más filozófusok Epikuros után azt állítják, hogy az állam a határok kifelé való biztosítását és a benső jogi védelmet szolgáló intézmény. Az állítás helyes, de mindenekelőtt azt válaszolhatjuk, hogy ezek a funkciók távolról sem alkotják az állam egész lényegét, mert hátra van még annak eldöntése, hogy milyen nemű az a jog, melyet az állam védelmével fedez.

Az állam természetének és eredetének egyetlen definíciója, mely a tudományos vizsgálatot megállja, legnagyobbbrészt Ludwig Gumplowitztól ered. Kizárólagosan jogi és politikai definícióját csak a hiányzó gazdasági alkatrészsel egészítettem ki: az állam oly jogi intézmény, melyet az uralkodó osztály rákényszerített az alávetett osztályra, akár erőszakkal, akár szellemi fensőbb-ségével való visszaéléssel, eredetileg abból a kizárólagos célból, hogy az alsó néposztályt a felső javára gazdaságilag kihasználja.

Egy osztály gazdasági kihasználásán az „állandó legnagyobb eredményért kifejtett legkisebb erőfeszítés elve” szerinti rendszeres kizsákmányolást értem.

Ezt az első pillantásra kissé paradoxonnak hangzó alap-tételt először az indukció módszerével igazolhatjuk. A történelem nem említ egyetlenegy esetet sem, amelyben az állam alapítása más módon történt volna; (a gyarmatok alapításakor az erőszak sokszor elmosódik, sőt látszólag majdnem teljesen eltűnik, ennek oka, hogy a gyarmatok általában magukkal hozzák az új hazába szülőföldjük alkotmányát, de ez az alkotmány nem egyéb, mint az eredeti erőszak „jog”-gá változtatva).

Mégis főleg dedukcióval fogjuk állításunk igazságát leg-inkább kimutatni.

Elfogadott, nem vitatott és nem vitatható tény, hogy a lefolyt korok államai, valamint a mostani államok „osztály-államok”, azaz különböző egymás fölé helyezett rétegekből össze-állított hierarchiák, melyeknek különböző politikai jogaik és gazdasági berendezéseik vannak.

Az osztályok ezen felosztása a modern idők elérkeztéig és számos államban még ma is egy olyan jogon alapult, mely kétségtelenül nem más, mint a jogilag megszilárdított, alkotmánytól védett és a törvények által biztosított régi erőszak: a kard, a misekönyv, vagy a gyóntatószék szuverén erőszaka.

Az ókor rabszolgái, valamint a középkor jobbágyai tisztán politikai, de törvénnyel szentesített eszközök. S mivel az ókor nem volt más, mint a rabszolgaság „külső jogi formája

és a középkor a jobbágyság „külső jogi formája”: állításunkat bebizonyítottuk a társadalom ezen két nagy korszakát illetőleg.

Ellenben így áll-e a dolog a jelenlegi államokban, melyeknek jogi alapon nincs rabszolgájuk, sem jobbágyuk? Főleg így áll-e a dolog azokban az államokban, melyek a demokratikus fejlődés elég magas fokát érték el, melyekben az általános választójog, a kötelező katonai szolgálat és a polgárok törvény előtti teljes egyenlősége biztosítva van? Ezek az államok is teljesen kifejlődött politikai eszközök-e?

A válasz feltétlenül igenlő, senki sem fogja kétségbevonni azt a tényt, hogy ezek az államok legalább gazdasági szempontból osztályállamok; sőt azt hiszem senki sem fogja komolyan visszautasítani annak elfogadását, hogy politikailag is osztályállamok, azaz a magasabb osztályok befolyása érezhető a belső és külső kormányzásban, törvényhozásban és politikában, a háborúban és a kereskedelemben, még pedig sokkal erősebben, mintsem azt ezen osztályoknak a teljes népességéhez való számbeli aránya igazolná; és végre senkisémerészli azt állítani hogy ezt a befolyást kizárólag az alsó osztályok érdekében gyakorolják.

Íme ezért ismételjük állításunkat: maga a modern osztályállam, a jogilag szabad állam sem lehet más, mint teljesen kifejlődött politikai eszköz; minden osztálykülönbség csak olyan alkotmány és jog jegyében jöhet létre, mely az erőszaknak régi uralmát szentesíti és biztosítja; minden osztálykülönbségnek rögtön el kell tűnnie, amint ez a jog eltűnik. Ez a jog a föld összeharácslása!

Ha nem csalódom, a nagy Turgot mondta ki elsőnek azt a sarkigazságot, hogy munkásosztály csak akkor képződhetik, „ha az egész földnek ura akadt”; és ennek következtében, amíg ez az elfoglalás nem befejezett tény, nem létezhetik „munkanélküli jövedelem”, sem földekben vagy tőkében álló nagy vagyon, mert mindez a Marx-féle megállapítás szerint a birtoktalanok, szabad munkások osztályát tételezi fel. Az a tény, hogy az „egész földnek ura akadt” Turgot idejében kétségbevonhatatlannak látszik, mert ebben a korban már régóta volt munkásosztály, nagybirtok és munkanélküli jövedelem. De hogyan történt ez az elsajátítás? A gazdasági eszközzel, azaz oly parasztok okkupációja által, kik a földet megművelték, mely viszont őket táplálta? Vagy politikai eszközzel, azaz jogi elsajátítással olyan egyének által, kik magukhoz ragadták a földet avégből, hogy a földművest adó alakjában munkája terméke egy részének átadására kényszerítsék.

Sem Turgot, sem követői (kivéve talán Thompson író szocialistát) nem vetették fel ezt a kérdést. Úgy látszik egyik sem vette észre, hogy az okkupáció ezen tényének két különböző magyarázatát adhatjuk. Megelégedtek ennek megállapításával: Ha elég föld lett volna ahoz, hogy ellássa az egész társadalom szükségleteit, akkor nem létesült volna osztály-

különbég, sem nagybirtok. Ámde e kettő létesült, miből azt következtetjük, hogy a szabad terület mennyisége elégtelen volt”.

A következtetés hamis mert a legvalószínűbb feltevést számításán kívül hagyja. A földkészlet elégséges lehet, de mindamelllett elégtelen, ha az összeharácslás joga megtiltja a parasztnak a föld gazdasági lefoglalását. Ebben az utóbbi esetben az összeharácslás következményei, amennyiben az osztályképződést befolyásolják, teljesen olyanok, mintha az összeharácslott földek valóban nem is léteznének.

Hogy lehet eldönteni a kérdést? Istenem, a legegyszerűbb módon, számokkal és statisztikával. Egy parasztcsalád táplálásához szükséges művelhető földdarab területét, a parasztnak mostani számát és a létező, művelhető föld területét kell meo-tudnunk. Ha számításaink azt mutatják, hogy a földállomány tényleg elégtelen, akkor az osztálykülönbségek képződése természeti föltételek következménye és szerves és kikerülhetetlen kategóriája az emberi társadalomnak; a modern osztály-állam ekkor valóban egy megmásíthatlan intézmény.

Ellenben, ha a termékeny föld készlete bőven elégséges, akkor az osztálykülönbség minden következményeivel csak jogi okok, a föld összeharácslásának eredménye és a mai osztály-állam tisztán történelmi kategória, a politikai eszköz jogi alkotása és formája.

A számítás minden lehető kétség nélkül mutatja, hogy csak a második föltevés felel meg a tényállásnak. Ezeket a számításokat másutt részletesen elvégeztem, itt csak a fontosabb adatokat fogom közölni.*

Németországban az egy parasztcsalád eltartásához szükséges művelhető föld területe a legilletékesebb szaktekintélyek szerint fejenként körülbelül 1 hektár, családonként legfeljebb 5–7 hektár. Ekkora terület egy 5 tagú családnak bőséges megélhetést nyújt; Kelet-Németországban a legújabb statisztikák szerint egy hektárnak piacon eladott termékei több mint 300 márkát hoznak, levonva mindazt, amire a parasztnak önmagának, családjának és háziállatainak szüksége van, És ez az összeg távol áll attól a maximumtól, melyet el lehet érni: mienzivabb állattenyésztéssel a jövedelmet tekintélyes arányokban növelhetjük, amint azt Észak-Franciaország és Dánia példái mutatják. Ez a földterület (fejenként 1 hektár) ma egyúttal a legnagyobb kiaknázható terület, alapul véve a német agrikultúra közepes intenzitását és a fizetett segítséget nem használó parasztcsaládok munkáját. És ép ez az a pont, melyet meg akarunk ismerni: mennyi föld szükséges egy család táplálásához abban a társadalomban, melyben nincs munkásosztály?

A számítás aránylag könnyű. Németország művelhető földjeinek területe 34 millió hektár, parasztaiknak száma 17 millió, tehát könnyen táplálhatna körülbelül 35 millió parasztnak a föld

* L. ugyanazon szerzőtől *Die soziale Frage und der Sozialismus*. Jena 1912.

teljes kihasználásával. Hogyan lehetséges tehát, hogy a mostani 17 millió mezőgazdasági népességnek több mint fele mezei munkásokból áll és hogy a maradék több mint felének fejenként egy hektárnál jóval kevesebb van birtokában? A rejtély megoldása ebben a végzetes szóban rejlik: a föld összeharácsolása. A föld területének körülbelül negyedrésze 12–13.000 nagybirtokosé, kik 100 hektárnál több szántóval rendelkeznek, az erdőket nem is számítva, míg több mint a második negyede 225.000 középbirtokosé, kik földjüket nagyszámú személyzet segítségével művelik. A föld politikai okkupációját tehát elvitathatatlannul megtaláljuk Németországban és az osztálykülönbség ép oly elvitathatatlannul nem a gazdasági, hanem a politikai eszköz eredménye.

Ép így áll a dolog Nagy-Britanniában óriási latifundális birtokaival, melyeknek Lloyd George nemrégén izent háborút, Belgiumban, Olaszországban, Ausztriában, Oroszországban, Romániában, sőt az oly államokban, mint Franciaország, Svájc, Hollandia, az Amerikai Egyesült Államok, ahol a parasztbirtok a túlnyomó. Mindenütt könnyű szerrel lehetne megélltetést nyújtani a mostani parasztnépesség számát jóval felülmúló, független földművelők nagy tömegének és mégis mindenütt óriási parasztproletariátust és nagyszámú törpebirtokot találunk. Ott, ahol fejenként 1 hektár, a kultúra gyenge intenzitás-nívója következtében nem elégséges egy felnőtt táplálására, ott a népesség sűrűsége is kisebb és ahol a népesség különösen sűrű, ott a kultúra intenzitása is nagyobb és a szükséges terület is korlátoltabb. A termékenyebb földekkel, enyhébb éghajlattal és magasabb kulturfokkal bíró Nyugat-Németországban és Franciaországban, fejenként $\frac{2}{3}$ hektárt, családonként átlag 3-4 hektárt bőven elégségesnek tekinthetünk. (Átlag – ez azt jelenti, hogy a kevésbé termékeny és a piactól távolabbra eső földekből több kell; a kedvezőbb fekvésűekből pedig 3-4 hektárnál is kevesebb). Bizonyításunk végére értünk. Bebizonyítottuk, hogy Turgot régi felfogása hamis volt, hogy az osztályok kialakulása a politikai eszköz műve és hogy ennek következtében az osztályállam nem egyéb, mint a teljesen kifejlődött politikai eszköz. A föld összeharácsolása nélkül ma és hosszú századokkal azelőtt sem lett volna osztálykülönbség, sem munkásosztály, sem nagy ingó vagy ingatlan vagyon.

Mennyit könnyít ez az eredmény problémánk megoldásán? Vizsgáljuk a kérdést kissé közelebről. Az anarchizmus azt állítja, hogy mivel az állam mellett a múltban mindig ott volt a kizsákmányolás, ezért a jövőben is ott kell lennie. Már megállapítottuk, hogy ez a pusztá analógián alapuló dedukció nem vezet minden esetben helyes eredményre. És most teljes határozottsággal kijelenthetjük, hogy tökéletesen hamis, mert az állam szót, két teljesen különböző dolog jelölésére használja: az egyik a múlt és jelen osztály-állama, a másik a jövőnek minden osztálykülönbségtől ment állama. És ezek az államok

oly radikálisan különbözök, mint amilyen különböző gyökerekből erednek, a politikai és gazdasági eszközökből.

Első szempillantásra feltűnik, hogy az osztályállamban, amilyennek azt az egyetemes történelem az ókortól napjainkig” ismerte, minden hivatal, bármi legyen is a betöltője bíró generális, polgármester, képviselő stb. őt végzetszerűen a hivatalos hatalommal való visszaélésre csábítja. Valóban ezen államokban a tisztviselő mindenütt egy osztályra támaszkodik, hogy végeredményben annak segélyével ő feléje kerekedvén egy másikat kifosszon. Marius a plebsre támaszkodik, hogy legyőzze a birtokosokat, Sulla a birtokosokra, hogy megsemmisítse a plebszet. Mindenütt szám szám ellen, erő erő ellen, egy kollektív hatalom és érdek egy másik kollektív hatalom és érdek ellen.

De a tökéletes „akráciához” elért demokratáciában, az osztálykülönbség nélküli politikai testületben, mire támaszkodhatik a népet kizsákmányoló hivatalnok? Ahol nincsenek osztályok, ott természetszerűen a velők járó ellentétek is eltűnnek. Kétségkívül semmi sem gátolja meg, hogy egy hivatalnok bűnös útra térjen: de semmiféle hatalom sem vonhatja ki a közvélemény megvetése alól, mert csak egy közvélemény lesz és nem – mint a mai államban – annyi, ahány osztály. Az is megtörténhetik, hogy egy hivatalnok a közösséget jóllétének ártalmas útra tereli; de nem kényszerítheti arra, hogy rátérjen és rajta vesztegeljen. Egyedül áll valamennyi ellen s csak akkor van hatalma, ha a közösség akaratát hajtja végre, és a közösség érdekeit szolgálja, de rögtön elveszti erejét, amint annak akarata és érdeke ellen akar cselekedni.

Vizsgálódásunknak eredménye azon ritka kivételeknek is megadja magyarázatát, melyeket feljebb említettünk. A hatalom mindenütt kizsákmányolásra vezet, ahol egy olyan osztályra támaszkodhatik, melyet nemcsak hogy nem érint a kizsákmányolás, hanem abból anyagi hasznot is húz.

Ezeken a szirteken szenvedtek hajótörést az antik világ úgynevezett demokráciái; az osztályállam az ókorban két intézményen nyugodott: a föld összeharácolásán és a rabszolgaságon. Következményük: tiszta osztály-hierarchia, mely lehetővé tette a demagógok és trónkövetelők gonosz kihágásait: mindig egy osztályra támaszkodhattak, hogy megsemmisítsék a másikat. Es a modern Európában sincsen másképp. De ott, ahol ez a elem, az osztály-különbség hiányzik, ott az autoritás sohasem követhet el büntetlenül visszaéléseket és semmi esetre nem élhet vissza állandóan a reábizott hatalommal.

Ha ezek a dedukciók helyesek – és nem igen látjuk, hogyan lehetne őket megcáfolni – akkor az az egyetlen érv, melyet az oligokrácia mióta le kellett mondania arról, hogy az „isteni akaratot” tüntesse fel az uralom elegendő igazolásául, a demokrácia követeléseire ellenében felhoz, az az érv, mely szerint a demokrácia elkerülhetlenül anarchiában és káoszban végződik – természetszerűen elesik. Csak nem szabad össze-

vesztenünk az akráciát az anarchiával. A jövő osztálymentes államában a terminológiám szerinti „szabad polgárságban” ebben a politikai eszköz utolsó maradványától megtisztított szövetségben erős törvényhozó és kormányzó hatalmat, a leg-
tágabb hatáskörrel felruházott tisztviselőket, adó- és illeték-
rendszert, törvénykönyvet és bírakat fogunk találni. Akrácia
lesz teljesen, anélkül, hogy bármiben anaricha lenne.

„Nagyon helyes – mondhatnák – tehát elismerjük, hogy ha az Ön felfogása szerint a politikai eszköz utolsó maradványának, aföld összeharcsolásának kiküszöbölésével az abszolút demokráciát megvalósítottuk, akkor az osztálykülönbség és az osztályállam eltűnnék és az új társadalom örök életűnek ígérkezne, mivel lesznek olyan hivatalos hatalommal felruházott tisztviselői, kiknek visszaéléseitől nem kell tartania. Mindez igen szép és jó, de hogy fogja Ön nekünk bebizonyítani, hogy ezen új állapot igazán kívánatos-e? Nem csak egy életfelfogás áll-e itt egy másik felfogással, egy politikai teória egy politikai teóriával, ideál ideállal szemben? Ki bizonyítja be nekünk, hogy az oligarchikus felfogás helytelen és hogy az az akratikusan demokratikus felfogás a helyes?”

Itt új probléma előtt állunk: a szociológia értékének kritériuma előtt, mely ily módon a szociális filozófia rangjára emelkedik.

A szociológia az okok és okozatok, az emberi társadalom mostani és leendő állapotának tudománya: a szociális filozófia célok és végek, értékelő ítéletek és eredmények, a társadalom kívánatos fejlődésének tudománya. Az oligokrácia és a demokrácia viszonylagos értékének összehasonlítására két kritériumunk van, egy benső és egy külső, egy praktikus és egy etikus. Az első az az állapot, melyet ezen rendszerek az emberi társadalom számára teremtettek, a második a bennük rejlő erkölcsi törvény.

Tekintsük előbb az értékelés külső kritériumát, a két politikai rendszer által létrehozott állapotot.

Már kezdetben súlyos nehézségbe ütközünk: ismerünk ugyan a történelemben és a jelenben mindenféle fajtájú és jellegű áldemokráciákat, de nem ismerünk egyetlen igazi demokráciát, azaz az akrácia érfelmében vett demokráciát sem. Ahelyett,” hogy összehasonlításunkat teljes meggyőző erővel végeznők, meg kell elégednünk az indirekt összehasonlítással, amennyiben valószínűségekre és lehetőségekre fogunk támaszkodni, ^mde ezen valószínűségekre a lehető legerősebben meg fogják köze-
lítani a valóságot.

Bármely világitásba is helyezzük a kérdést, akár egy és ugyanazon nemzetet vizsgáljuk az oligokrácia és a szó közön-
séges értelmében vett demokrácia uralma alatt (olyan rendszer,
melyben a hatalom nem kizárólagos privilégiuma egy kisszámú

osztálynak), akár egy oligokratikusan kormányzót! államot vetünk Össze egy másik demokratikusan kormányzattal, az eredmény mindenképp ugyanaz: egy minden tekintetben magasabban álló szociális szervezet különbözteti meg a demokratikus országokat. Vessük egybe pl. a feudális Franciaországot, vagy a Napkirály birodalmát a harmadik köztársaság Franciaországával, vagy a legújabb kor kezdetének arisztokratikus uralma alatt álló Poroszországot a mai alkotmányos állammal: mily csodálatos különbséget találunk az emberi élet tartományában, a szellemi műveltségben, a gondolat szabadságában, a művészetekben, a jólétben a politikai hatalomban, a polgári szellemben, sőt a föld termésében mely megháromszorozódott, megnégyszereződött és az ipar produktumaiban, melyek legalább is megszázsorozódtak.

És ha most összehasonlítjuk az amerikai Egyesült Államokat a mai Oroszországgal, mekkora különbség! Két óriási körülbélül ugyanakkora terület, ugyanannyi népességgel, mindkettő a sarkvidéktől egészen a trópusokig terjed s mindkettő egyformán meg van áldva kimeríthetetlen természeti kincsekkel: vas, petroleum, szén, arany, erdők stb. mindkettőnek hatalmas természetes vízi-utai és óriási belföldi tavai vannak, melyekhez hasonlókat a föld egy más országában sem találunk: mintha csak egy szarkasztikus szellem teremtette volna őket, hogy összehasonlításukkal feltüntesse, mekkora különbségeket hozhat létre az oligokrácia és a demokrácia. Mert bármely szempontból is vizsgáljuk őket, szellemi és anyagi műveltség, gazdagság és hatalom, a népesség virágzása szempontjából; az Újvilág demokráciája összehasonlíthatatlanul felette áll az Óvilág oligokráciájának; az ellentét itt még nagyobb, mint az *Ancien Régime* és a modern köztársaság Franciaországa között volt. Ezen állapot legékezőbb szimptomáját a nép hangulata tárja elénk: Oroszországban komor csüggedtség, a létnek intenzív utálat, a miszticizmus és a vallási fanatizmus ijesztő uralma: Amerikában túlaradó optimizmus, őszinte élnivágyás, kitörő erő és *lelkesülés minden* részről.

Kétségkívül, ha a még teljesen oligokratikus uralom alatt álló Porosz-Németországot figyelmen kívül hagyjuk is, a *quasi* demokratikus államokban, sőt a haladás útján vezető két államban, Franciaországban és az Egyesült Államokban is még számos hibát és gyengeséget találunk. Nevezetesen az Egyesült Államokban a nagymérvű plutokráciát keli sajnálattal látunk, a hivatalnokok megvesztegethetőségét, a parlamentáris hatalmak visszaélését, a fogyasztók arcátlan kizsákmányolását, a munkásosztály erejének kegyetlen elnyomását, a Dollár-Isten oltárán feláldozott munkások ezreit. Mindezek a tények megcáfolhatatlanok és ezen siralmas példák számos bölcs és jóakarátú embert arra indítottak, hogy kételkedjenek a demokratikus ideálban és hogy ilyen elfajulásokat lehetetleneknek higyenek egy olyan országban, mely felett hatalmas oligokrácia uralkodik és az egyén kapzsiságát fékentartja.

Azt válaszolhatnak, hogy ezen visszaéléseket avval lehetne megmagyarázni, hogy ezek a demokráciák még nem igazi akráciák, hogy alkotmányukban és polgári jogaikban elfogadtak és szentesítették a múlt félelmetes örökségét: a föld összeharcsolását; de ellenfeleinknek jogában állana ezen érvek elfogadását visszautasítani. Többek közt azt mondhatnák, hogy Amerikában például a demokrácia legalább politikailag befejezett tény, és ha az elv igaz volna, jobb eredmények elvárására lennének feljogosítva.

Kétségkívül megkísérelhetnénk, hogy ezt az ellenvetést történelmi és statisztikai összehasonlítások segítségével megcáfoljuk. Kimutathatnánk, hogy akár a múltban, akár a jelenben minden nemzet olymértékben közelítette meg a termelő képesség és a haladás ideálját, amely mértékben található alkotmányukban és jövedelem eloszlási rendszerükben demokratikus elemek. Kimutathatnánk, hogy az oligokratikus államokban összehasonlíthatlanul nagyobb a korrupció, sokkal súlyosabbak a visszaélések és hogy a nép erejének kizsákmányolása, mely ezekben az államokban napirenden van, jóval felülmúlja azt a fokot, melyet az Amerikai Egyesült Államok bűnének rónak fel. Példákban válogathatunk: emlékezzünk az angol parlament közmondásos megvesztegethetőségére, abban az időben, mikor csak egy gyenge kisebbség bírt szavazati joggal, emlékezzünk a korrupcióra, mely ma is vérző sebe Oroszországnak, az egyházi államok megvesztegethetőségére, a Galíciában és Magyarországon szokásos zavaros választási üzelmekre. Emlékezzünk az eddig, legalább Nyugaton páratlan hekatombákra, melyek a kapitalisztikus rendszer fejlődésének első évtizedeiben megtizedelték Anglia népét; emlékezzünk a gyermekhalandóság rettenetes adójára, a népesség alsó rétegeinek elnyomására, kiket fehér rabszolgák nivójára süllyesztették, mindazokra a borzalmakra, melyeket csak a kormányzat fokozatos demokratizálása enyhíthetett. Szóljunk-e arról a sorvasztó munkáról, melyet egy hatalmas oligokrácia által leigázott monarchikus államokban, a déli Olaszországban és Szicíliában, a gyermekekre rónak. A kénbányák és rizsföldek pokláról? És ha már korrupcióról beszélünk, a camorráról és maffiáról.

És ha ezek után a demokratikus ideált jobban megközelítő államok felé fordulunk, a szabad Canada, Ausztrália és különösen Új-Zeeland, vagy a hozzánk közelebb eső Svájc legtöbb kantonja és – természeti szegénysége ellenére is – főleg a demokratikus Norvégia felé, mit találunk mindenütt? Általános virágzást, nagyfokú műveltséget, intelligens politikai tevékenységet, minden áldozatra kész polgárszellemet és végre erőteljes, egészséges, erőtől és energiától túlradó fajt.

De mindezen érvek, bár igen nyomósak, mégsem teljesen megcáfolhatatlanok, főleg annak részéről, ki nem akar meggyőzetni. A makacs ellenfél azt válaszolhatná, hogy minden szélsőség helytelen, a fensőbb osztály abszolút uralma ép any-

nyira, mint a plebs feltétlen kormányzata. És hogy az igazság most is a kettő között van. Az ideál tehát, egy művelt és jómódú tömeg együttkormányzása lenne, melyet egy erős hatalom szabályoz és féken tart. Ami a kolóniák virágzását illeti, az csak azt bizonyítaná, hogy ezeken a helyeken kedvezők a körülmények, ami viszont onnan ered, hogy a *terra libera* nagy mértéke könnyen elnyeli a népesség gyarapodásának fölöslegét. Ezzel szemben lehetetlen döntő ellenvetést felhozni: mindkét vélemény egyformán védhető. Ezért boldogok lehetünk, hogy egy, véleményem szerint teljesen megcáfolhatatlan érvet találtunk, mely a vitát végleg befejezi. Ki fogjuk mutatni, hogy a demokratikus államok minden sebéit és minden gyöngeségét egyetlen egy bűn okozta s ez a bűn a régi világ államainak oligokratikus rendszere.

Herbert Spencer írja Ethikájában, hogy nem várhatunk tökéletlen társadalomtól tökéletes lényt. Ugyanezt tágabb keretben is alkalmazhatjuk: nem várhatunk tökéletes államot tökéletlen politikai világban.

Az internacionális erőknek a demokráciák fejlődésére gyakorolt hatását a mai napig nem tanulmányozták eléggé. Meg akarom kísérelni, hogy ezen erőknek arra a két „nagy” példára gyakorolt hatását vizsgáljam, melyeket állandóan előtérbe tolnak, mikor a szabadság ártalmas hatásának kimutatásáról van szó: az 1789-iki francia forradalom és az Amerikai Egyesült Államok plutokráciájának elfajulására.

Az első esetet illetőleg szerintem a történelem és a jellem tanulmányozásából az világlik ki legbiztosabban, hogy az 1789-iki forradalom sohasem végződött volna a Terreur borzaimaiban az oligokratikus államok közbelépése nélkül. A nemeseknek és az udvarnak a szövetséges dinasztiákkal való összeküvése, az invázió veszélye által fölkeltett félelem és méltatlankodás voltak az egyedüli okok, hogy egy Marat, egy Robespierre úgyszólván hipnotizálhatták az egész népet és rászugerralhatták saját szenvedélyüket és megszálltságukat. Ezen külső behatások nélkül nagyon is valószínű, hogy a mérsékeltebb elemek uralkodtak volna a tömegben annyival is inkább, mert, ekkor lehetséges lett volna azon károk legnagyobb részét elkerülni, melyet a háború és főleg az azt megelőző pánik okozott: a gazdasági depressziót, a pénz- és hitelkrízist, gyászos kíséretükkel, a munkanélküliséggel, az éhhalállal és nyomorúsággal; és főleg el lehetett volna kerülni a legveszélyesebb következményt, a nyomorultaknak és exaltait éhenkórászoknak a városokba való összegyűlését, a hova tömegesen áramlottak es ahol a *par excellence* veszélyes elemet képviselték, a puskaporos hordót, mely csak a gyújtó szikrára vár, hogy az egész világot tűzbe és vérbe borítsa. Ha ezeket a vonatkozásokat, ezeket a hatásokat majdnem észrevétlenül hagyja a történelem, elvárhatjuk-e, hogy tekintetbe vegyék őket akkor, mikor a népek életfolyásának úgyszólván földalatti mozgalmairól van szó, melye-

lassan majdnem észrevehetetlenül, kiáltó megnyilvánulások és kiváló” személyiségek részvétele nélkül jönnek létre? Mégis azt hiszem, elérkeztem oda, hogy bebizonyítsam, hogy az oligokratikus felfogás kedvelt második érve, a demokráciával szemben előszeretettel használt fegyvere is, visszafordul a támadó ellen, amint a nemzetközi kapcsolatok pajzsát tartjuk elébe. Az Amerikai Egyesült Államok korrupciójáról és rettenetes mammonizmusáról akarok szólni.

Lehetséges, hogy az amerikai élet körülményei oly gyászosak, amilyeneknek leírják őket, de oligokratikus filozófusaink semmiesetre nem mulasztják el, hogy lefestésükre a legsötétebb színeket keverjék palettájukon, míg az orosz birodalomnak összehasonlíthatlanul súlyosabb állapotát élénk színekkel igyekeznek elfedni, – de a demokrácia ártatlan, csak az oligokrácia bűnös.

Az amerikai Egyesült Államok nem mint gazdasági, hanem mint politikai demokrácia jelentek meg a történelemben. Washington alkotmányának politikai szabadsága majdnem korlátlan volt, de a szabad állam magával hozta az anyaországból a föld összeharácsolásának jogát kártékony kíséretével: az osztálykülönbséget, a munka nélküli jövedelmet, a kapitalizmust és a mamma«nizmust. Sőt a fiatal köztársaság a föld összeharácsolásának nemcsak teóriáját, hanem praxisát is átültette az új hazába. Max Sering szerint Washington kortársai a nemzeti földdel szégyenletes üzérkedést folytattak. Az állami javak elárverezésekor az eladási feltételek olyanok voltak, hogy csak a jómódú osztály tagjai jelentkezhettek vevőként; ez a föld szándékos, rendszeres összeharácsolása volt; ezzel kimeríthetetlen természeti kincseket hozzáférhetetlenekké tettek a népesség alsóbb rétegének és a bevándorlók tömegének, kiknek ezáltal a birtokosoknak sarcot kellett fizetniök. íme a politikai eszköz egész tökéletességében.

Mégis, ha a népesség szaporodása normális úton, csak szület és fölöslege által növekednék, ezek a dicséretesszándékok szármalmasan megbuktak volna és megcáfolhatatlanul kimutathatók, hogy minden hiány ellenére is a kizsákmányolás lehetetlen egy demokratikus államban. Az Egyesült Államok területe oly termékeny, hogy normális körülmények között századoknak kellett volna lefolyniok, hogy az így összeharácsolt föld igazi kereskedelmi értéket nyerjen és ekkor minden föld-jaradékra alapított földspekuláció önmagától szűnt volna meg. Ezen óriási területek számos tulajdonosának versenye, a farmerek és gyarmatosok ritkasága a föld árát végzetszerűen majdnem nullára süllyesztette volna.

Ahol a népesség állandó marad, vagy az ország szabad területének megfelelő arányban növekszik, ott még az összeharácsolás sem tudja a föld értékét felemelni. Szemünk előtt vannak ezen tény bizonyítékai: Franciaországban pl., ahol a haszonberek körülbelül állandó magasságúak maradnak, bár a termes növekszik, vagy Berlinben, hol a város központjában

levő lakások bére húsz év óta állandóan csökken, legalább a nyújtott kényelemhez és előnyökhöz képest, mert a környék különböző községei több telket dobnak a piacra, mint amennyit a város a népesség számának gyors növekedése ellenére is használni tudna.

De a földösszehirácslás spekulációját Amerikában télies siker koronázta. Hogyan magyarázzuk ezt a látszólagos ellentmondást? Igen egyszerű módon! Az Egyesült Államok népességének növekvése nem történt fokozatosan, hanem hirtelen, sőt csodálatos gyorsasággal: nem a benszülött népessé szaporodása hanem egy ennél aránytalanul nagyobb bevándorlás által. A bevándorlás volt az oka a földjáradéknak és a kapitalizmusnak, a földösszehirácslás csak annak föltétele volt. S honnan ered ez a tömeges bevándorlás? Az európai oligokráciákból. A kivándorlás kezdetben a feudális rendszer és a föld szertelen összeharácslása által agyonnyomorított országokból történt: Nagy-Britanniából, mely akkor mai pszeudodemokratikus fejlődésétől még igen távol állott és főleg az egy kisszámú oligokrácia zsákmányául esett, nyomorult Írországból. A mozgalom elérte Németországot, főleg keleti részét, melyet a kisszámú feudális oligokrácia kegyetlenül kihasznált, végre Olasz-, Orosz-, Magyarországot, Galiciát, Romániát stb., röviden a régi világot, minden oligokráciáját.

A XIX. század kezdete óta vagy huszonöt millió, majdnem kizárólag a társadalom alsóbb rétegeihez tartozó, legnagyobb részben az élet delében és a produktív erő teljes birtokában levő kivándorlónak apadhatatlan, folytonosan növekvő árama ömlik az amerikai Egyesült-Államokba, mely a népeknek a történelemben valaha is említett legcsudálatosabb vándorlása; és ezek a milliók és számtalan leszármazottjaik hozták létre az erényes és demokratikus *pilgrim fathers* spekulációit és ezek teremtették meg a földnek azt az óriási árát, melynek lesújtó kamatait ma fizetni kénytelenek. Az ó-világ osztályállamai teremtették meg az új-világ osztályállamát. Az anyaország oligokratikus rendszere tette a kivándorlók helyzetét tűrhetetlenné az új hazában; mert mindenünnen a társadalom alsó rétegei, a munkások, az elszegényedett kigazdák mentek az óceán túlsó felére szerencsét próbálni és nem az arisztokrata, nagykereskedő, a magas hivatalnok.

A föld összeharácslásának ezen oligokratikus joga nélkül a demokráciának kétségkívül sikerült volna ezt a bámulatos emberi áradatot elnyelni és akklimatizálni, bármennyire természetfölöttinek is látszik a feladat. De ott van a föld összeharácslása és ezért állnak be az asszimiláció folyamatában szünetek, hirtelen megállások, különösen azóta hogy a szabad föld okkupációja befejezett tény az óceán mindkét partján. Most legalább egy vagy két nemzedék szükséges arra, hogy a bevándorlók es ivadékaik annyira elamerikaiasodjanak és civilizálódjanak, hogy a kapitalizmus bilincseiből szabaduljanak. Ami a bevándorlók

hullámát illeti, ezek a „léleknélküli lények”, kik között különösen az utóbbi időkben a nyomorult orosz menekültek dominálnak, a rabszolgaság legaljasabb fokára süllyesztett kulik, kik nem ismerik az új hazának nyelvét és szokásait, ezek zsákmányul esnek a mammonizmusnak, amely orgiáin a legbrutálisabb és legarátlanabb mohósággal nyeli el a felajánlott áldozatok ezreit.

Es mi a kapitalizmusnak, ennek a borzalmas mammonizmusnak és korrupció-kíséretének oka?

Oka ugyanaz a tömeges bevándorlás, mely az ó-világ oligokráciáiból ered. A kapitalizmus csak ott lehetséges, ahol tekintélyes számú „szabad” munkásokkal, azaz olyan egyénekkal rendelkezik, kiknek munkájukon kívül nincs más létfenntartási eszközük. Ezen munkások óriási bevándorlása nélkül a kapitalizmus sohasem vethette volna meg lábát Amerikában; ezen szakadatlan bevándorlás nélkül rövid időn belül elpusztult volna. Tegyük föl, hogy egy meghatározott időtartam alatt, mondjuk tíz vagy csak öt éven át, az új-világ partjaira évente millió kullit zúdító bevándorlók árja hirtelen megszűnnék, és most kérdezzük, mivé lenne egy ilyen időszak végén az amerikai kapitalizmus és korrupció? A munkabérek a csökkenő φ kínálat következtében érezhetően emelkednek, és folyton emelkednek, mert a növekvő munkabérek az ipari termékek nagyobb keresletét vonják maguk után, ami viszont megint nagyobb munkáskeresletet jelent az iparban. A már ma is félelmetes szindikátusok mindenhatókká lesznek és ráerőszakolhatják a ledöntött trösztökre feltételeiket. A profit százaléka csökken, mert a bér emelkedik és mert a szindikátusok a helyzet urai. A munkanélküli munkások tartalékserege eltűnik, a *sweating shop*-ok és a *slum*-ök kiürülnek. Hol lesznek ekkor a Tammany Hall oosse-jainak kiéhezett és mindenre kész kulijai, kik nagyon is boldogok, ha szavazatukat egy dollárért eladhatják? És honnan fogják a nagy tröszt-mágnások a szavazatok megvételéhez szükséges milliókat előkeríteni, ha a jövedelem majdnem nullává redukálódik.

Röviden mi az amerikai Egyesült-Államok korrupciója és mammonizmusa? Egyszerűen annak a ténynek következménye, hogy az amerikai „demokrácia” még nem teljes „akrácia” és ezért még nem lehetett és most sem lehet képes politikailag és gazdaságilag elég gyorsan elnyelni az európai kulik óriási bevándorlását. Ha Washington és Franklin művét nemzetközi kapcsolatok nélkül képzeljük el, azt találjuk, hogy kifogástalan módon működik alkotmányának súlyos tévedése, az antidemokratikus agrár-jog ellenére is.

Ebből a szempontból kiindulva, mikor azt halljuk, hogy az oligokracia keserű váddal azt veti a demokrácia szemére, hogy megzavarta a közügyek kristálytisztá vizét, akaratlanul is nem farkas es bárány meséje jut-e eszünkbe?

Nem különös követelés-e, ha azt várjuk a demokráciától,

hogy egy századnál rövidebb idő alatt megtisztítsa az egész civilizált világ alját, az évszázadok elnyomása és a politikai eszköz szemérmetlen alkalmazása által megrontott rétegeket? ha azt várjuk tőle, hogy mintegy varázsütésre a rabszolgák és páriák millióit méltóságuk tudatában levő polgárokká változtassa át? Amit a tökéletlen amerikai demokrácia minden akadály ellenére is létrehozott, az – valljuk be – párját ritkító hatalmas alkotás.

Megértjük-e most, miért kellett a89-iki forradalom szereplőinek a háborút a határokon túl is kivinni? Tudták, hogy a demokrácia nem tarthatja fenn magát épen, amíg a szomszédos oligokráciák pestisfészkeinek fertőző csirái átléphetik a határt. Ha valóban tökéletes állam nem létezhetik egy politikailag tökéletlen világban, akkor a demokrácia feladata világosan ki van jelölve: *democratic/ militans-sk* kell válnia, először önmagának kell fejlődnie és megerősödni, hogy azután az egész világra kiterjedjen.

Nemzetközi politikai higiéné a közvetlen jövő programja.

Ez a demokráciáról, a külső, a befejezett alkotás praktikus kritériuma alapján mondott ítéletünk eredménye.

Idézzük most meg a második fórum, az emberiség legmagasabb törvényszéke, a morális törvény elé.

Az oligokrácia és a demokrácia közti küzdelmet általában úgy tüntetik fel, mintha ethikai szempontból egyenrangú fogalmakról lenne szó, mint pl. Darwin és Lamarck tanítványai vagy a realista és idealista filozófusok közti vitában.

Ez a közömbösség még nagyobb, ha szociológiai szempontból vizsgáljuk a küzdelmet, a szociológia kifejezést legszűkebb jelentésében, mint az okok és a lét tudományát értelmezve. Itt látjuk, hogy az állami élet kezdete óta a két csoport- vagy osztályteória képviselve volt; fent az oligokratikus teória, a legitimizmus, lent a demokratikus teória, a természetjog és mindkét örök, nagy teória mindig és mindenütt, minden államban és minden korban, minden vidéken és minden fajnál ugyanazon jellemző vonásokat mutatja.

A legitimizmus, hogy az uralmat és a kizsákmányolást igazolja, mindenütt arra törekszik, hogy az urak csoportja magasabb fajtájú legyen a szolgák csoportjánál. Csak az elsőnek van meg az a nélkülözhetetlen képességük, mely ahoz szükséges, hogy az államot, melyet ők alapítottak, minden akadályon keresztül vigyék és uralmuk az egyetlen mód arra, hogy a leigázott csoportot a legfélelmetesebb bajoktól megkíméljek. Mert ez – még mindig a legitimista beszél – olyan gonosz, oktalan, jellemtelen elemekből van összetéve, hogy az egymás-közti háború elkerülhetlenül kitörne azon a napon, amelyen az uralkodó osztály kiengedné kezei közül a gyeplőt.

És másrésről a természetjog, az alsóbb osztály rei fogása, az oligokratikus faj gögjét nevenséges arroganciának

tartja és azt állítja, hogy ő, az alsóbb osztály tudja annyira kormányozni az országot, mint vetélytársa és hogy csak a demokráciának teljes megvalósulása biztosíthatja az oligokratikus rendszernek feláldozott emberiség számára a teljes boldogságot.

Ha összehasonlítjuk a két felfogást, első szempillantásra lehetetlennek tetszik, hogy az egyik vagy másik mellé szegődjünk. Ethikus szempontból értékük egyformának látszik, mindkettő ugyanazon osztály-egoizmusnak legtisztább kifejezése. Ezért a természetjogot sokszor megvetően mint „rabszolga filozófiáját” vissza is szokták utasítani.

És mégis, ha a kérdést kissé közelebről vizsgáljuk, szembeötlővé válik, hogy legalább egy pontban a két hitvallás teljesen különböző. A legitimizmus egy exkluzív politikai teória, a természetjog egy inkluzív teória. Az első a polgárok többségétől megtagad minden polgári és politikai jogot; a második kívánhatja a nemesség eltörlését, de egy híve sem akarja a szerepeket felcserélni és a nemesség tagjainak a polgári jogokat megtagadni.

Ez az ellentét a két felfogás alapkülönbségéből ered. A felsőbb osztály legitimizmusa ellentétben van a morális törvénnyel, a természetjog maga a megvalósítása ennek a törvénynek.

Itt, ahol már nincs szó okok és okozatok közti összefüggésekről, hanem becslő és bíráló értékelésekről, már nem a szociológia, nem a „lét”-nek tudománya dönti el a kérdést, hanem a szociális filozófia, a *kell* filozófiája. Az ő fóruma előtt kell a minket foglalkoztató súlyos, történelmi dilemmát eldönteni és az eset olyan világos, hogy habozás nélkül átengedhetjük a döntést maguknak az ellenfeleknek.

Minden emberben – bárki legyen – hacsak nem *démens* vagy *hipochonder*, a morális törvény szava világosan és félreérthetetlenül mondja ezt a kategorikus imperativust: „cselekedjél úgy, hogy cselekedeted a többi cselekvők mértéke lehessen”, vagy „ne tedd másnak azt, amit magadnak nem kívánsz”. Hogy ezt a morális törvényt napról-napra, óráról-órára állandóan erőszakosan megszegik, azt tudjuk; minden pillanatban, a földgömb minden pontján az emberek mindig kizsákmányolják, kifosztják, sértegetik és megalázzák felebarátaikat: de ezen tetteket sohasem követik el az imperativus hivatalos égisze alatt. Egy normális ember sem merné állítani, hogy a lopás és kizsákmányolás magukban véve dícséretes cselekedetek. Mindig mentséget igyekszik lelteni, amint e kategorikus imperativust megszegi. Tagadni fogja, hogy a kritizált tett ellentmondásban van a morális törvénnyel, vagy pedig a modern Nietschékkel és Darwinokkal azt fogja állítani, hogy az aktuális kizsákmányolás kegyetlen szükség, a jövő legmagasabb java talán az *Übermensch* vagy a raj tökéletesítése számára hozott nélkülözhetetlen áldozat; vagy egyszerűen meg fog elégedni annak erősítésével, hogy két rossz közti választásról van szó, az anarchia az egyik részről

és a fensőbbégi uralom elismert kizsákmányolásával és elnyomásával a másik részről; de senki, ismétlem, senki nem merheti azt állítani, hogy a kizsákmányolás magában véve helyes.

Senki sem merné ezt erősíteni, még a legdühösebb oligokrata és legitimista sem. És nincs szükségünk a kérdés eldöntéséhez más bizonyítékra, mint ellenfeleinknek ezen bevallására, mellyel kénytelenek elveink fensőbbiségét elismerni.

Kénytelenek elismerni, bár teljes erejükkel védekeznek ellene, hogy a morális törvény Ítélszéke előtt az oligokrácia ártalom; minden, amit tehetnek az, hogy szükséges rossznak minősítik. Ép úgy kénytelenek elismerni, hogy a morális törvény ítélszéke előtt a demokrácia, helyesebben az akrácia ideál: minden amit tehetnek az, hogy megjegyzik, hogy elérhetetlen ideál.

Ezért áll jogunkban minden energiánkkal tiltakozni, amikor arról akarnak meggyőzni, hogy az oligokrácia és a demokrácia közti küzdelem nem egyéb, mint két különböző ideál küzdelme. Semmi sem hamisabb és semmi sem veszélyesebb. Az oligokrácia a legcsekélyebb kétség nélkül a morális törvény tagadása, a demokrácia, tökéletes alakjában, annak megvalósulása. Az egyik kodifikált és jognak odaállított igazságtalanság, a másik maga az igazság; emez a politikai eszköz joga, amaz a gazdasági eszköze, ez az erőszak és az erőszakos elsajátítás, az a békés munka és becsület csere.

Sokan korunk legjobbjai közül, szomorúsággal tapasztalják, hogy a demokráciába, a békés és igazságos jövőbe vetett vigasztaló hitük napról-napra csökken. Rendíthetetlen meggyőződéseim, hogy ez a csüggedés, ezek a kétségek alap nélkül valók. Ami bennünket ma sért és sebez: a túlzások és kihágások, a nyilvános terek és szószékek lármázó dübörgése, a küzdelem közönségsége és a közvetlen célok kicsinyessége, a demagógok nagyzó szájhősködése és a politika aljának piszkos nyomorúságai, – mindezek a látszólag oly elcsüggesztő tények, csak szimptomái annak a krízisnek, melyből a halálos betegség által oly sokáig leigázott emberiség megújodva és győzedelmesen fog kikerülni. Ne csüggedjünk. Korunk egén ragyog egy csillag, melynek fénye a legfenyegetőbb felhőkön is áthatol, a ragyogó sarkcsillag, mely a társadalom törekeny hajóját biztosan vezeti a zátonyokon keresztül – az emberiség legmagasabb ideálja, minden igazság, minden erkölcsi törvény megvalósulása, a megszabadító, a boldogító Demokrácia.